

Επαναπροωθήσεις: Η κανονικοποίηση της βαρβαρότητας στα ευρωπαϊκά σύνορα

Της Ελένης Αναστασιάδου

Σε μια εποχή όπου η Ευρώπη επιμένει να αυτοπαρουσιάζεται ως χώρος δημοκρατίας, δικαιωμάτων και ανθρωπισμού, τα σύνορά της αφηγούνται μια εντελώς διαφορετική ιστορία. Στον Έβρο και στο Αιγαίο, εκεί όπου υποτίθεται ότι ξεκινά η «προστασία» της ευρωπαϊκής επικράτειας, εξελίσσεται εδώ και χρόνια μια συστηματική πολιτική αποτροπής που έχει ως βασικό της εργαλείο την κατάργηση κάθε έννοιας δικαίου για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες.

Οι επαναπροωθήσεις – οι βίαιες και παράνομες επιστροφές ανθρώπων χωρίς καμία πρόσβαση σε διαδικασία ασύλου – δεν αποτελούν πια ισχυρισμούς που προέρχονται από μεμονωμένες καταγγελίες, αλλά τεκμηριωμένη πραγματικότητα. Η πρόσφατη έρευνα του BBC έρχεται να προσθέσει ακόμη ένα κρίσιμο κομμάτι σε αυτό το παζλ, επιβεβαιώνοντας με τρόπο που δύσκολα επιδέχεται αμφισβήτηση ότι οι πρακτικές αυτές δεν είναι ούτε τυχαίες ούτε μεμονωμένες. Αντίθετα, φαίνεται να συγκροτούν ένα οργανωμένο σύστημα που λειτουργεί με συνέχεια, επαναληψιμότητα και με σιωπηρή πολιτική κάλυψη. Η έρευνα καταγράφει μαρτυρίες που προκαλούν αποτροπιασμό. Άνθρωποι που πέρασαν τα σύνορα αναζητώντας προστασία αναφέρουν πώς συνελήφθησαν, ξυλοκοπήθηκαν, ληστεύτηκαν και τελικά εξαναγκάστηκαν να επιστρέψουν στην Τουρκία χωρίς να τους δοθεί η παραμικρή δυνατότητα να αιτηθούν άσυλο. Το δικαίωμα που κατοχυρώνεται από το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο εξαφανίζεται στην πράξη, μετατρέποντας τα σύνορα σε μια ζώνη όπου ο νόμος παύει να

ισχύει.

Ακόμη πιο σκοτεινή είναι η διάσταση που αναδεικνύει η ίδια έρευνα για τη φερόμενη εμπλοκή μεταναστών στη διαδικασία επαναπροώθησης άλλων μεταναστών. Άνθρωποι που βρίσκονται ήδη σε ευάλωτη θέση φέρονται να στρατολογούνται –άλλοτε με υποσχέσεις, άλλοτε με εκβιασμούς– για να συμμετέχουν σε αυτές τις επιχειρήσεις, γεγονός που αναδεικνύει πως η βία στα σύνορα δεν περιορίζεται στην άμεση σύγκρουση κράτους–προσφύγων, αλλά επεκτείνεται σε ένα πεδίο εκβιαστικών συνθηκών όπου η απόλυτη ευαλωτότητα γίνεται εργαλείο διαχείρισης. Σε αυτό το πλαίσιο, άνθρωποι που βρίσκονται ήδη σε κατάσταση εκτοπισμού και επισφάλειας εμφανίζονται να εμπλέκονται σε διαδικασίες που τους υπερβαίνουν πλήρως, όχι ως φορείς επιλογής, αλλά μέσα σε καθεστώτα πίεσης, ανάγκης και επιβίωσης. Έτσι, η βία δεν εμφανίζεται μόνο ως πράξη καταστολής από τα πάνω, αλλά ως μηχανισμός που εισχωρεί στις πιο ευάλωτες κοινωνικές θέσεις, μετατρέποντας την επιβίωση σε πεδίο συνεχούς εξαναγκασμού. Πρόκειται, λοιπόν, για έναν μηχανισμό που δεν περιορίζεται στη βία, αλλά την πολλαπλασιάζει, μετατρέποντας τα θύματα σε εξαναγκασμένους φορείς της.

Η ελληνική κυβέρνηση, όπως και στο παρελθόν, απορρίπτει τις καταγγελίες. Οι αποκαλύψεις χαρακτηρίζονται υπερβολικές, ανακριβείς ή και φανταστικές. Ωστόσο, το βάρος των στοιχείων γίνεται ολοένα και πιο δύσκολο να αγνοηθεί. Δεν πρόκειται για μία μεμονωμένη δημοσιογραφική έρευνα. Είναι η συσσώρευση μαρτυριών, εκθέσεων και διεθνών παρεμβάσεων που συγκλίνουν σε μια κοινή διαπίστωση: ότι οι επαναπροωθήσεις αποτελούν συστηματική πρακτική. Και όσο η άρνηση επιμένει απέναντι σε αυτή τη συσσωρευμένη πραγματικότητα, τόσο ενισχύεται η εικόνα μιας πολιτικής που δεν λογοδοτεί, αλλά επιλέγει τη συγκάλυψη ως άμυνα. Μιας πολιτικής που, αντί να απαντά με διαφάνεια και έρευνα, επιχειρεί να απονομιμοποιήσει το ίδιο το ερώτημα.

Το ερώτημα, επομένως, δεν είναι αν συμβαίνουν. Το ερώτημα είναι γιατί συνεχίζονται. Η απάντηση βρίσκεται στον τρόπο με τον οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επιλέξει να διαχειριστεί το

προσφυγικό ζήτημα. Αντί για μια πολιτική που βασίζεται στην αλληλεγγύη και τη δίκαιη κατανομή ευθυνών, έχει επικρατήσει ένα δόγμα αποτροπής. Τα σύνορα μετατρέπονται σε οχυρά και οι χώρες πρώτης γραμμής σε φράγματα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η παραβίαση δικαιωμάτων δεν είναι μια «παρέκκλιση». Είναι ενσωματωμένη λειτουργία του συστήματος και οι επαναπροωθήσεις είναι χρήσιμες για αυτήν την πολιτική.

Όμως το πιο σκληρό αποτύπωμα αυτής της πολιτικής δεν βρίσκεται μόνο στις καταγγελίες, αλλά και στα νεκρά σώματα που την ακολουθούν. Το ναυάγιο της Πύλου, ένα από τα πιο πολύνεκρα ναυάγια στη Μεσόγειο τα τελευταία χρόνια, ανέδειξε με τραγικό τρόπο τι σημαίνει «διαχείριση συνόρων» όταν αυτή μεταφράζεται σε απουσία διάσωσης και καθυστέρηση αποφάσεων. Εκατοντάδες άνθρωποι χάθηκαν στη θάλασσα, όχι ως «στατιστικό δυστύχημα», αλλά ως αποτέλεσμα ενός συστήματος που αντιμετωπίζει την αποτροπή ως προτεραιότητα έναντι της διάσωσης. Αντίστοιχα, στο ναυάγιο ανοιχτά της Χίου, ζωές χάθηκαν μέσα σε λίγα λεπτά, υπενθυμίζοντας ότι το Αιγαίο έχει μετατραπεί σε χώρο όπου η απόγνωση συναντά την πολιτική αδιαφορία. Οι άνθρωποι που πνίγονται στο Αιγαίο, που χάνονται στον Έβρο ή εξαφανίζονται χωρίς ίχνος, δεν αποτελούν «ατυχή περιστατικά». Είναι το άμεσο αποτέλεσμα μιας πολιτικής που θέτει την αποτροπή πάνω από τη ζωή και κάθε επανάληψη αυτής της πολιτικής δείχνει ότι η απώλεια ανθρώπινων ζωών έχει πάψει να λειτουργεί ως όριο.

Η κανονικοποίηση αυτής της βίας είναι ίσως το πιο ανησυχητικό στοιχείο. Όταν οι καταγγελίες επαναλαμβάνονται και δεν προκαλούν πλέον σοκ, όταν η δημόσια συζήτηση μετατοπίζεται από το «αν συμβαίνει» στο «αν είναι δικαιολογημένο», τότε έχουμε περάσει σε ένα επικίνδυνο στάδιο. Σε ένα στάδιο όπου η εξαίρεση γίνεται κανόνας και η παραβίαση δικαιωμάτων παρουσιάζεται ως αναγκαίο κακό. Δεν μπορούμε να συμβιβαστούμε με την ιδέα ότι η ασφάλεια προϋποθέτει την απανθρωποποίηση. Οφείλουμε να επαναφέρουμε στο κέντρο της συζήτησης τον άνθρωπο – όχι ως αριθμό, όχι ως «ροή», αλλά ως φορέα δικαιωμάτων και αξιοπρέπειας. Αυτό σημαίνει, πρώτα απ' όλα, την ξεκάθαρη

καταδίκη των επαναπροθήσεων και την απαίτηση για τη διακοπή τους. Σημαίνει διαφάνεια, ανεξάρτητες έρευνες και λογοδοσία για κάθε καταγγελία βίας. Πάνω απ' όλα, όμως, σημαίνει την αμφισβήτηση του ίδιου του πλαισίου που παράγει αυτές τις πολιτικές. Μια Ευρώπη που χτίζει τείχη δεν μπορεί να είναι ταυτόχρονα μια Ευρώπη δικαιωμάτων. Και μια κοινωνία που αποδέχεται τη βία στα σύνορά της δεν μπορεί να θεωρεί ότι αυτή η βία δεν την αφορά.

Δεν μένουμε παρατηρητές. Εμείς διεκδικούμε ανοιχτά σύνορα για τους κατατρεγμένους, πλήρη σεβασμό στο δικαίωμα στο άσυλο, άμεση διάσωση στη θάλασσα και προστασία κάθε ανθρώπινης ζωής χωρίς εξαιρέσεις. Διεκδικούμε αλήθεια για το ναυάγιο της Πύλου και της Χίου, δικαιοσύνη για τους νεκρούς και λογοδοσία για κάθε πολιτική που επιτρέπει ή συγκαλύπτει τον θάνατο. Διεκδικούμε μια κοινωνία που δεν φοβάται τον «άλλον», αλλά στέκεται δίπλα του. Γιατί η αλληλεγγύη δεν είναι απλώς ένα σύνθημα – είναι στάση ζωής και πολιτική επιλογή.